

**ΕΡΕΙΠΙΑ:
ΤΟ ΠΑΡΕΛΘΟΝ ΜΕΣΑ ΣΤΟ ΠΑΡΟΝ**

Σπουδάστρια: **Μαρία-Θεοδώρα Τζέλη**
Α.Μ. : 04108043

Εθνικό Μετσόβειο Πολυτεχνείο
Σχολή Αρχιτεκτόνων Μηχανικών

Επιβλέπων Καθηγητής: **Νικόλαος-Ίων Τερζόγλου**

Ακαδημαϊκό έτος: 2013-2014

Εικόνα εξωφύλλου: Λεπτομέρεια θύρας ερειπίου

ΕΡΕΙΠΙΑ: ΤΟ ΠΑΡΕΛΘΟΝ ΜΕΣΑ ΣΤΟ ΠΑΡΟΝ

Σπουδάστρια: **Μαρία-Θεοδώρα Τζέλη**
Α.Μ.: 04108043

Εθνικό Μετσόβειο Πολυτεχνείο
Σχολή Αρχιτεκτόνων Μηχανικών

Επιβλέπων Καθηγητής: **Νικόλαος-Ίων Τερζόγλου**

Ακαδημαϊκό έτος: 2013-2014

Ευχαριστίες

Θα ήθελα να ευχαριστήσω θερμά τον Επιβλέποντα Καθηγητή κ. Ν.Ι. Τερζόγλου για την αμέριστη προσοχή, τη συνεχή ενθάρρυνση και την πολύτιμη καθοδήγηση και βοήθειά του τόσο στον καθορισμό της δομής της διάλεξης, όσο και στις καθοριστικές ιδέες του για τον εμπλουτισμό και τη βελτίωσή της.

Ακόμη, ευχαριστώ και την Καθηγήτρια κα Anne Tüscher, Σύμβουλο-Επιβλέπουσα των αρχικών σταδίων της διάλεξης κατά τη διάρκεια της φοίτησής μου στη Σχολή École Nationale Supérieure d'Architecture de Paris- La Villette στο πλαίσιο του προγράμματος Erasmus, η οποία μου αφιέρωσε χρόνο δίνοντάς μου πολύτιμες συμβουλές σχετικά με τη λογική της διάλεξης (*mémoire*) και τις συστάσεις της για πρόσθετη βιβλιογραφία.

Πρόλογος

Στην διάλεξη αυτή μελετώνται τα ερείπια ως υποδειγματικές περιπτώσεις του τρόπου με τον οποίο η αρχιτεκτονική βοηθά τον άνθρωπο να κατανοήσει τον κόσμο και τον εαυτό του. Αφού πρώτα εξεταστεί η αξία των ερειπίων μέσα από ένα θεωρητικό, φιλοσοφικό και κοινωνιολογικό πρίσμα, μελετάται στη συνέχεια το ζήτημα της “τύχης” τους: «Πρέπει, ή όχι, να παρεμβαίνουμε και να προσπαθούμε να “σώσουμε” το αποσυντιθέμενο κτίσμα; Και αν ναι, με ποιον τρόπο;»

Στην **Εισαγωγική ενότητα** γίνεται μία πρώτη γνωριμία με την ετυμολογική σημασία του όρου “ερείπιο” και κατόπιν καθορίζεται το εύρος της έννοιας όπως θα χρησιμοποιείται στο πλαίσιο αυτής της διάλεξης. Ακολούθως, εντοπίζονται και καταγράφονται εκείνα τα **ιδιαίτερα χαρακτηριστικά** που παρουσιάζονται στο κτήριο μόνο όταν βρεθεί σε ερειπιώδη κατάσταση και το κάνουν να ξεχωρίζει.

Η **πρώτη ενότητα** αφιερώνεται σε τρία σημαντικά **κείμενα** που γράφτηκαν για τα ερείπια από θεωρητική, φιλοσοφική και κοινωνιολογική σκοπιά. Το δοκίμιο “*Το ερείπιο: μία απόπειρα αισθητικής*” (*Die Ruine: Ein ästhetischer Versuch*), 1911, του Georg Simmel, η μεταδιδακτορική διατριβή “*Η προέλευση του γερμανικού τραγικού δράματος*” (*Ursprung des deutschen Trauerspiels*), που υποβλήθηκε το 1925 και δημοσιεύτηκε το 1928, του Walter Benjamin, και η “*Μοντέρνα λατρεία των μνημείων: η ουσία και η γένεση*” (*Der moderne Denkmalkultus, sein Wesen, seine Entstehung*), 1903, του Alois Riegl, εμβάθυναν στις **ποιότητες και αξίες** των ερειπίων και προσέγγισαν το θέμα από διαφορετικές οπτικές, λειτουργώντας τελικά ως σημεία αφετηρίας και αναφοράς για τις μεταγενέστερες μελέτες.

Μετά τη διαπίστωση της σημασίας των ερειπίων, στη **δεύτερη ενότητα** μελετώνται και αξιολογούνται **οι πιθανές στρατηγικές παρέμβασης**. Ακόμη, σε αυτό το τελευταίο μέρος της εργασίας γίνεται προσπάθεια να απαντηθούν πολλά ερωτήματα και ζητήματα που προκύπτουν- με βασικότερα εξ’ αυτών: «Πρέπει, ή όχι, να παρεμβαίνουμε στα ερείπια; Πώς πρέπει να προσεγγίζουμε τα ερείπια; Είναι όλα τα ερείπια εξίσου “άξια προστασίας”; Πώς επιλέγουμε την κατάλληλη μέθοδο παρέμβασης για ένα ερείπιο;».

Στο πλαίσιο αυτής της διάλεξης, θα προπαθήσουμε να εμβαθύνουμε στις ιδέες, τις έννοιες και τις θεωρίες για τα ερείπια, με τη βοήθεια ιστορικών γεγονότων και προσώπων· μία διαδικασία απαραίτητη για να κατανοήσουμε τη σημασία που έχουν στις κοινωνίες μας και να πάρουμε θέση στο πώς πρέπει να αντιμετωπίζονται από τους αρχιτέκτονες, αλλά και την κοινωνία γενικότερα, ώστε όχι μόνο να διατηρείται η αξία τους, αλλά και να αναδεικνύεται στο έπακρο.

Περιεχόμενα

Εισαγωγική ενότητα.....	11
Η έννοια του ερείπιου	11
Συντρίμμια, ερείπια ή μνημεία;.....	13
Ερείπωση: η διαδικασία και τα αίτια.....	14
Τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά των ερειπίων: τα φυσικά γνωρίσματα και οι ιδέες.....	16
Ενότητα I __Γενεαλογία	23
Georg Simmel- “Το ερείπιο: μία απόπειρα αισθητικής”	25
Το ερείπιο- προϊόν της φύσης Vs το κτήριο- έργο του ανθρώπου.....	25
Το ερείπιο ως κινητήριος δύναμη ενδοσκόπησης και προβληματισμού.....	27
Αναλογία της φθαρτότητας του ανθρώπου και του κτηρίου μέσα από την τέχνη.....	28
Walter Benjamin- “Η Προέλευση του Γερμανικού Τραγικού Δράματος”	31
Αλληγορία.....	31
Ιστορία	32
Alois Riegl – “Η Μοντέρνα Λατρεία των Μνημείων: η Ουσία και η Γένεση”	34
Αναμνηστικές αξίες.....	35
Ενότητα II __Ερείπια και Παρόν	39
Πρέπει, ή όχι, να παρεμβαίνουμε στα ερείπια;.....	41
Αναμνηστικές αξίες - μέθοδος προσέγγισης ερειπίων	48
Είναι όλα τα ερείπια εξίσου “άξια προστασίας”;.....	49
Πώς επιλέγουμε την κατάλληλη μέθοδο παρέμβασης για ένα ερείπιο;.....	50
Οι κύριες στρατηγικές παρέμβασης στα ερείπια	52
Συντήρηση.....	52
Αποκατάσταση: Επανόρθωση και Επανένταξη (<i>Rehabilitation</i>), ή, Αναστήλωση (<i>Restoration</i>);	54
Προσαρμογή σε νέα χρήση ή “Προσαρμοστική επαναχρησιμοποίηση” (<i>Adaptive Re-use</i>).....	60
Επίλογος_Συμπεράσματα.....	72
Βιβλιογραφία.....	75
Εικόνες- Πίνακες- Σχήματα.....	78

Εισαγωγική ενότητα

Η έννοια του ερείπιου

Σύμφωνα με το Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας του Γ. Μπαμπινιώτη, **ερείπια** ονομάζουμε τα **“υπολείμματα κατεστραμμένων ή κατεδαφισμένων κτηρίων”**, ενώ ο όρος μπορεί να αντικατασταθεί στην καθομιλουμένη από τους: “χαλάσματα”, “συντρίμια”, “ρημάδια”. Ακόμα, η λέξη μπορεί να χρησιμοποιηθεί μεταφορικά για να περιγράψει “εκείνον που έχει εμφανή τα σημάδια της φθοράς, της γήρανσης, της εξάντλησης, ή της πολυχρησίας [π.χ. ο θάνατος της τον έκανε ερείπιο]”. Τέλος, πάλι μεταφορικά, ερείπια είναι **“οτιδήποτε απομένει μαρτυρώντας καταστροφή ή αποτυχία [π.χ. τα ερείπια μίας σχέσης]”**.¹

Όσον αφορά στην **ερείπωση**, η λέξη επιδέχεται περισσότερες ερμηνείες από την “διαβρωτική διαδικασία που βαραίνει το μέλλον και διαμορφώνει το παρόν”². Μπορούμε να ξεχωρίσουμε τρεις ερμηνείες του όρου: η ερείπωση ως πράξη καταστροφής (ενεργητική πράξη) (π.χ. η ερείπωση εκατοντάδων κτηρίων από τον καταστροφικό σεισμό), η ερείπωση ως κατάσταση (π.χ. η οικονομική κρίση ευθύνεται για την ερείπωση στην οποία έχει περιπέσει ο βιομηχανικός πυρήνας/ιστός της πόλης), και η ερείπωση ως αίτιο της κατάστασης (π.χ. η ερείπωση του σπιτιού οδήγησε στην σταδιακή αποσύνθεσή του). Είναι κρίσιμο να διακρίνουμε τις λεπτές αλλά πολύ σημαντικές διαφορές ανάμεσα σε αυτές τις τρεις έννοιες. Καθεμία έχει τη δική της χρονικότητα: καθεμία προσδιορίζει διαφορετικές διάρκειες και στιγμές έκθεσης σε ένα εύρος από βιαιότητες και υποβαθμίσεις που μπορεί να είναι άμεσες ή με καθυστέρηση, υφέρπουσες ή ορατές, παρατεταμένες ή στιγμιαίες, διασπαρμένες ή άμεσες.

Επανερχόμενοι στο “ερείπιο”, η κυριολεκτική σημασία της λέξης εμπεριέχει την έννοια της κατάρρευσης, αλλά **στην πραγματικότητα το ερείπιο είναι κάτι περισσότερο από μια διαλυμένη κατασκευή- είναι κατάλοιπο (remainder) και ενθύμιο (reminder)**. Εξετάζοντας τον όρο “ερείπιο” ερχόμαστε αντιμέτωποι με αμφίσημες χρονικές έννοιες, όπως τις “όχι πια” και “όχι ακόμα”, “ωστόσο” και εντούτοις”, που παίζουν με την αιτιότητα. Υπερβαίνοντας την απλή τους ύπαρξη ως υλικές οντότητες, **τα ερείπια μας κάνουν να σκεφτόμαστε “το παρελθόν που θα μπορούσε να είναι και το μέλλον που δεν έγινε ποτέ, βασανίζοντάς μας με όνειρα ουτοπικά, όπου ξεφεύγουμε από την μη-αναστρεψιμότητα του**

¹ Ετυμολογικά προέρχεται από το αρχαίο ερείπιον<ερείπω< ε+προθεμ.+ I.E. *rci-p “σχίζω, ρίχνω”, πβ. Αρχ. Σκανδ. *rifa* “καταστρέφω”, λατινικά: *ripa*=“όχθη” (γαλλικά: *rive*, ισπανικά: *riba*)

² Stoler, Ann Laura, *Imperial Debris: Reflections on Ruins and Ruination*, *Cultural Anthropology*, Vol.23, Issue2, σελ.191–219, 2008, American Anthropological Association σελ.194

χρόνου".³ Δεν πρόκειται μόνο για κατάλοιπα του παρελθόντος αλλά και πύλες σε αυτό, που σημαίνει ότι η ερείπωση **είναι η χειροπιαστή υπενθύμιση της παρόδου του χρόνου**. Την ίδια στιγμή, **"το ερείπιο μας μεταφέρει μπροστά στον χρόνο"** προβλέπει ένα μέλλον όπου το παρόν μας θα καταπέσει σε παρόμοιο ρήγμα ή θα πέσει θύμα κάποιας απρόβλεπτης καταστροφής. Παρά την προοδευτική του διάλυση, το ερείπιο θα συνεχίσει, πιθανόν, να υπάρχει και μετά από εμάς. Και το πολιτισμικό βλέμμα με το οποίο εξετάζουμε τα ερείπια είναι μια προσπάθεια να ξεφύγουμε από την γνώση ακριβών χρονολογιών, αφήνοντας τον εαυτό μας να παρασυρθεί στον χρόνο. Τα ερείπια **είναι μέρος της μακράς ιστορίας του θραύσματος**, αλλά το ερείπιο είναι ένα θραύσμα με μέλλον-**θα ζήσει και μετά από μας, παρά το γεγονός ότι μας θυμίζει μια χαμένη ολότητα ή τελειότητα**".⁴

Ας κλείσουμε το πρώτο αυτό κομμάτι της εισαγωγής παραθέτοντας έναν πιο αφηρημένο αλλά ιδιαίτερα εύστοχο ορισμό για το ερείπιο, όπως τον διατύπωσε ο Jacques Derrida (1990): **"Το ερείπιο δε βρίσκεται μπροστά μας"** δεν είναι ούτε θέαμα, ούτε ένα αντικείμενο αγάπης. **Είναι μια εμπειρία από μόνο του**: δεν είναι ούτε το εγκαταλελειμμένο εν τούτοις μεγαλειώδες ακόμα θραύσμα της ολότητας, ούτε απλά ένα θέμα της μπαρόκ κουλτούρας. Για την ακρίβεια δεν είναι θέμα, καθώς καταστρέφει το θέμα, τη θέση, την παράσταση ή την αναπαράσταση του οτιδήποτε και των πάντων. Το ερείπιο **είναι αυτή η μνήμη που είναι "ανοιχτή σαν το μάτι"**, ή σαν την τρύπα στο κόκκαλο που σε αφήνει να δεις χωρίς να σου δείχνει τίποτα απολύτως, τίποτα απ'όλα".⁵

---

³ Boym, Svetlana, *Architecture of The Off-Modern, Ruinophilia: Appreciation of Ruins*, Architectural Press, New York, 2008.

⁴ Dillon, Brian, (edition), *Ruins*, Whitechapel Gallery; The MIT Press, 2011, σελ.11

⁵ Derrida, Jacques, *Memoirs of the Blind: The Self-Portrait and Other Ruins*, μτφρ. Brault, Pascale-Anne και Naas, Michael, εκδ. The University of Chicago Press, Chicago and London, 1993, σελ.69.

Συντρίμια, ερείπια ή μνημεία;

Η διαβρωτική διαδικασία της ερείπωσης προσθέτει ένα ιδιαίτερο είδος ομορφιάς στα κτήρια- μία γραφικότητα (picturesqueness) ` ωστόσο, υπάρχει και ένα όριο σε αυτή τη διαδικασία, που όταν ξεπεραστεί, δεν απομένει παρά ένας σωρός από πέτρες, ένα άψυχο και άμορφο θραύσμα του κτηρίου- ο θεατής δε νιώθει πια να γοητεύεται από την φθορά, και η σημασία που είχε το ερείπιο πλέον έχει χαθεί. Επομένως, θα πρέπει να διασώζεται κάποια (ίσως απροσδιόριστη) ποσότητα κτίσματος για να μπορούμε να αναφερόμαστε σε αυτή ως ερείπιο και όχι ως απλά ένα σωρό από χαλάσματα.

Διερωτώμενοι λοιπόν τί είναι αυτό που μας κάνει να εκλαμβάνουμε τα χαλάσματα άλλοτε ως συντρίμια κι άλλοτε ως ερείπια, ή ακόμη ως μνημεία, θα πρέπει να απαντήσουμε αρχικά ότι εξαρτάται από την **“ποσότητα του κτισμένου που σώζεται”**. Στην πραγματικότητα όμως, θα ήταν ακριβέστερο να εκλαμβάνονται τα χαλάσματα ως ερείπια ανάλογα με **“το νόημα που μεταδίδουν”**, αφού όσο σπουδαιότερο το νόημα, τόσο περισσότερο θα τα εκτιμήσουμε. Το νόημα που μεταδίδει ένα ερείπιο είναι τριπλό: τα κατάλοιπα του κτηρίου θα πρέπει να είναι σε θέση να αποκαλύψουν στον επισκέπτη την αρχική μορφή του κτηρίου -και τη λειτουργία του, κατά το δυνατόν-, να διατηρούν και να μεταφέρουν όλες τις χρονικότητες του ερειπίου (παρελθόν-παρόν-μέλλον), και να διατηρούν τα ιδιαίτερα εκείνα γνωρίσματα των ερειπίων που τα κάνουν να ξεχωρίζουν όπως παρουσιάζονται στο κτήριο κατά την ερείπωση.

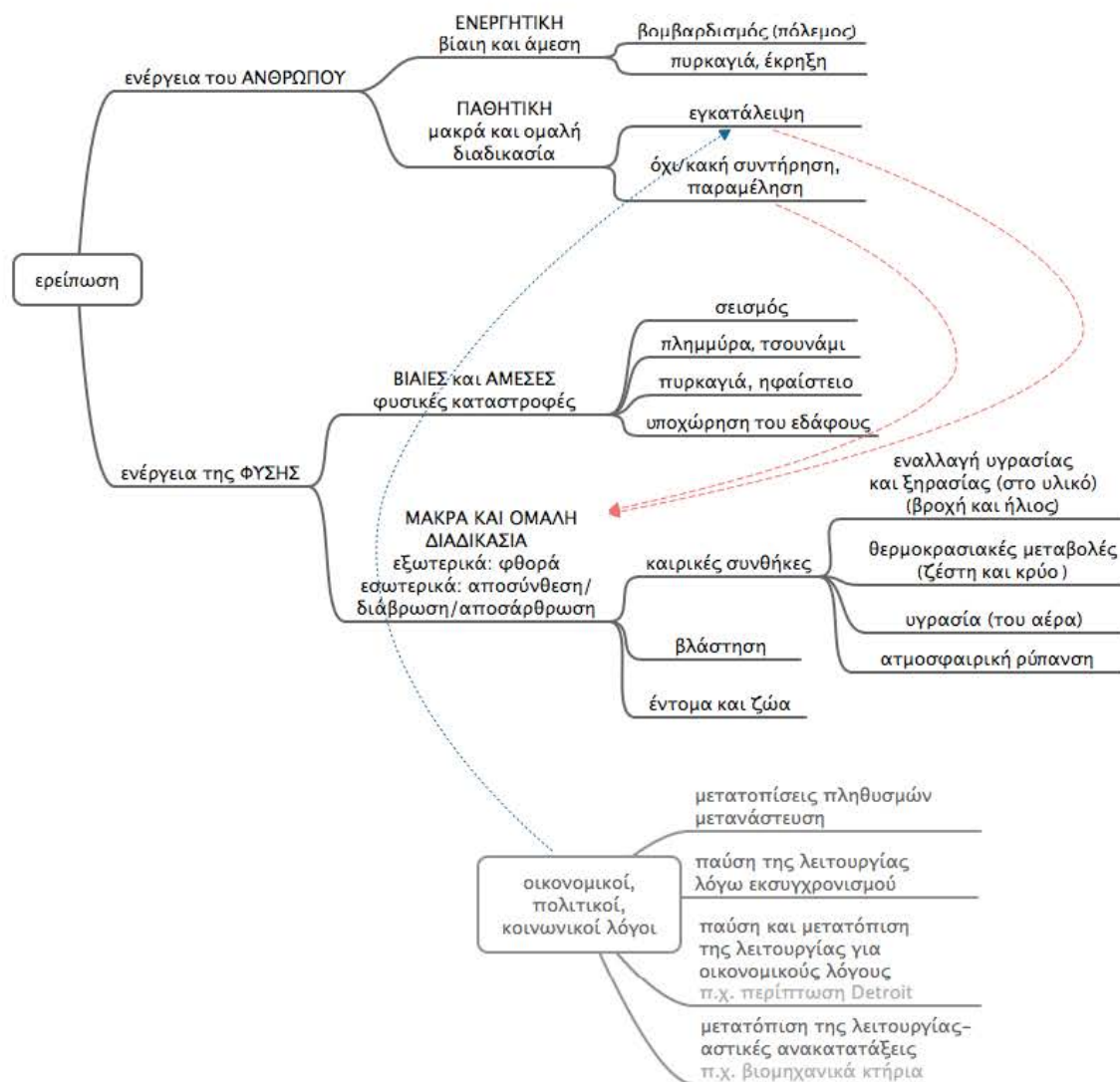
Σε αυτό το σημείο, είναι σημαντικό να διευκρινιστεί ότι **η μελέτη αυτή αφορά στα ερείπια που μεταδίδουν αυτό το τριπλό νόημα** -και όχι στα απλώς καλαίσθητα αλλά κενά νοήματος απομεινάρια κτηρίων. Πιο συγκεκριμένα, η μελέτη αφορά σε αυτά που ανεξάρτητα από την ηλικία τους εξακολουθούν να είναι παρόντα σήμερα **σε τέτοιο βαθμό κτηριακής αρτιότητας ώστε να είναι αναγνωρίσιμη η πρότερη μορφή, και ει δυνατόν, η λειτουργία τους.**

Σύμφωνη με την ανωτέρω λογική είναι και η μη αναφορά στη μελέτη αυτή των χώρων που συγκεντρώνουν διάσπαρτα θραύσματα ερειπίων (*ερειπιώνες*), καθώς και των αρχαίων ερειπίων, που εμπίπτουν κυρίως στην επιστήμη της ιστορίας και της αρχαιολογίας.

Ερείπωση: η διαδικασία και τα αίτια

Ένα κτήριο μπορεί να οδηγηθεί στην ερείπωση μέσω ενεργειών είτε του ανθρώπου (ή έλλειψη αυτών), είτε της φύσης (βίαιη και άμεση καταστροφή, ή μακρά και ομαλή διαδικασία).

Στο σχήμα 1 γίνεται προσπάθεια απεικόνισης της διαδικασίας και των πιθανών αιτιών της ερείπωσης, ενώ παράλληλα διαφαίνεται η πολυπλοκότητα και οι αλληλεπιδράσεις μεταξύ των διαφόρων παραγόντων.

Σχήμα 1. Η διαδικασία και τα αίτια της ερείπωσης

Η άποψη “**τα ωραία κτήρια κάνουν και ωραία ερείπια**”, παρ’ότι εν μέρει σωστή χρήζει καλύτερης διατύπωσης για να αποφευχθούν οι παρανοήσεις. Ξεκινώντας από τη βάση ότι το ερείπιο είναι η ενότητα του κτηρίου με την φύση (**Ερείπιο=Κτήριο+Φύση**), καταλαβαίνουμε ότι ένα ωραίο κτήριο είναι εν δυνάμει ένα ωραίο ερείπιο, χωρίς αυτό να σημαίνει ότι ένα αισθητικά αδιάφορο ή άσχημο κτήριο θα διατηρήσει τη μετριότητα ή την ασχήμια του και όταν ερειπωθεί. Αυτό συμβαίνει γιατί με την προσθήκη της φύσης στην εξίσωση ενδέχεται να αλλάξουν οι ισορροπίες και να παραχθούν αισθητικά ευχάριστα αποτελέσματα. Μάλιστα, αυτά τα κτήρια- τα αισθητικά αδιάφορα ή άσχημα- είναι κατά κανόνα πιο όμορφα στην ερειπωμένη τους μορφή, όταν φέρουν εμφανώς τα σημάδια της φθοράς από τη φύση. Παράδειγμα τα εργοστάσια και τα βιομηχανικά κτήρια.

Ωστόσο, η ερείπωση δεν ταιριάζει πάντοτε στα κτήρια: στις περιπτώσεις ξαφνικής και βίαιης ερείπωσης -από τον άνθρωπο ή την φύση- (π.χ. από βομβαρδισμό, πυρκαγιά, έκρηξη, τυφώνα, σεισμό, υποχώρηση του εδάφους) η καταστροφή του κτηρίου είναι πολύπλευρη (δομική, αισθητική, νοηματική). Ένα καλό παράδειγμα τέτοιας περίπτωσης αποτελούν τα ερείπια της Δρέσδης από τους βομβαρδισμούς στο τέλος του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου (εικόνες 1, 2α, 2β).

Εικ.1. Δρέσδη, μετά τους βομβαρδισμούς του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου

Εικ.2.α. και Εικ.2.β. Εκκλησία Frauenkirche, Δρέσδη, βομβαρδισμένη (1945), και αποκατεστημένη (2005).

Φαίνεται λοιπόν ότι εκτός από την αρχική αισθητική αξία των κτηρίων, η ποικιλία στον τρόπο με τον οποίο ερειπώνονται (αίτιο και διαδικασία-διάρκεια) οδηγεί στη δημιουργία μοναδικών περιπτώσεων- ποτέ δύο ερείπια δεν είναι ίδια- που διαφέρουν ως προς το βαθμό εναρμόνισής τους με την φύση, το αισθητικό αποτέλεσμα και την αίσθησης-συναίσθημα που προκαλούν στον επισκέπτη. Κατ’έκταση, η σύγκριση ερειπίων είναι κατά κάποιο τρόπο αθέμιτη, δεδομένης της διαφορετικής αφητηρίας αλλά και της πορείας τους.

Τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά των ερειπίων: τα φυσικά γνωρίσματα και οι ιδέες

Το ερείπιο είναι κάτι περισσότερο από το λείψανο ενός κτηρίου· είναι ένα ζωντανό μουσείο, ένας αφηγητής ιστοριών, ένα έργο τέχνης.

Η ερείπωση απελευθερώνει το κτήριο από την τυρρανία της λειτουργίας και της χρήσης, μεταφέροντάς το στην υψηλή επικράτεια της αρχαιότητας και της γλυπτικής.⁶

Η εμπειρία που αποκομίζουμε επισκεπτόμενοι ένα ερείπιο είναι εξ'ορισμού διαφορετική για τον καθένα, υπό την έννοια ότι κάθετί που περιεργαζόμαστε είναι δικό μας, εφόσον **το ερμηνεύουμε μέσα από τις δικές μας μνήμες και συνειρμούς**. Ο μεγάλος Γάλλος φιλόσοφος Henri Bergson, στην *Εισαγωγή στην Μεταφυσική* (1999), υποστηρίζει ότι *“η αντίληψη δεν είναι ποτέ απλή επικοινωνία του νου με το παρόν αντικείμενο-είναι εμποτισμένη με εικόνες μνήμης που την ολοκληρώνουν καθώς την ερμηνεύουν”*.⁷

Πριν εξετάσουμε τα ιδιαίτερα γνωρίσματα των ερειπίων που συγκεντρώνουν το ενδιαφέρον, θα πρέπει να έχουμε στο νου μας ότι *“συχνά εμείς, οι σύγχρονοι θεατές, αποδίδουμε νόημα και σημασία σε ένα ερείπιο, παρά τα ίδια τα έργα, με τον αρχικό τους σκοπό”*.⁸

Το ερείπιο είναι ένας διάλογος μεταξύ μίας ατελούς πραγματικότητας και της φαντασίας του θεατή- *“καθώς περνούσαν ανάμεσα από τις κιονοστοιχίες, οι επισκέπτες του ανακαλούσαν στη μνήμη τους τη Ρωμαϊκή Αγορά, την Έφεσο, ή την Παλμύρα, ο καθένας ολοκληρώνοντας μια δική του εικόνα”*.⁹ Ωστόσο, ο διάλογος που λαμβάνει χώρα σε ένα ερείπιο δεν περιορίζεται στο δίπολο πραγματικότητας και φαντασίας, όπου πραγματικότητα το ερείπιο που επισκεπτόμαστε και φαντασία το σύνολο των ερειπίων, αλλά επεκτείνεται και μεταξύ αυτών που αυτή τη στιγμή βιώνουν το πέρασμα τους από το ερείπιο και εκείνων που είχαν περάσει στο παρελθόν και άφησαν ανεξίτηλη τη σφραγίδα τους στην πορεία (παλαιότεροι επισκέπτες ή ένοικοι).

Όσο υποκειμενική και αν είναι η εμπειρία της επίσκεψης ενός ερειπίου, τα συναισθήματα που δημιουργούνται στη θέασή του μπορούν να οριστούν σε ένα εύρος (νοσταλγία, αναπόληση, μελαγχολία, δέος, φόβος, λύπη, αποστροφή, θυμός, αποδοχή, ικανοποίηση). Είναι η παρουσία κάποιων ιδιαίτερων χαρακτηριστικών- φυσικών

⁶ Lomas, Katy, and Ring, Paul, *Restoration: Authenticity and Deception*, BNERP Architecture, July 2012.

⁷ Bergson, Henri, *An Introduction to Metaphysics*, New York City and London: Hackett Publishing, 1999, σελ.133.

⁸ Alois Riegl, *The Modern Cult of Monuments: Its Essence and Its Development*, επιμέλεια των N. S. Price, M. K. J. Talley, & A. M. Vaccaro, *Historical and Philosophical Issues on the Conservation of Cultural Heritage*, 1996. Los Angeles: Getty Conservation Institute, σελ. 72.

⁹ Woodward, Christopher, *In Ruins*, New York City and London: Vintage, 2001, σελ. 139.

γνωρισμάτων και ιδεών- κατά την ερείπωση που προκαλεί το αρχικό ενδιαφέρον του επισκέπτη.

Η κατάσταση του ερειπίου, το αίτιο της καταστροφής και η διαδικασία της αποσύνθεσης

Η δραματικότητα στη συναισθηματική ένταση που προκαλεί η θέα ενός ερειπίου εξαρτάται σε πολύ μεγάλο βαθμό από την **κατάσταση** στην οποία βρίσκεται (το εύρος των ζημιών και της καταστροφής που έχει υποστεί), από τη **σχέση του με το γειτονικό περιβάλλον** (τα γύρω κτήρια ή τον υπαίθριο χώρο του), καθώς και από **το τρόπο με τον οποίο οδηγήθηκε σε αυτή την κατάσταση** (ερείπωση).

Η διάρκεια και η ένταση της ερείπωσης- μακρά και ομαλή πορεία (εγκατάλειψη-παθητικότητα), ή μία ξαφνική και βίαιη καταστροφή-, καθώς **και ο υπαίτιος της ερείπωσης** (άνθρωπος ή φύση) παίζουν πολύ σημαντικό ρόλο στο πώς θα βιώσουμε το ερείπιο. Για παράδειγμα, η θέα ενός κτηρίου που καταστράφηκε ξαφνικά και βίαια προκαλεί θυμό και αποστροφή και στερείται της αποδοχής από τον άνθρωπο που αντίθετα ίσως χαίρει η αργή και μεθοδική αποσύνθεση του κτηρίου από τις δυνάμεις της φύσης.

Όταν η ερείπωση είναι ενέργεια της φύσης, τότε το κτήριο αντιτίθεται στον δημιουργό του (τον άνθρωπο) και παραδίνεται στη φύση (τον “δημιουργό” του ερειπίου). Σε αυτή την αντίθεση οφείλεται μεγάλο μέρος της γοητείας που μας ασκούν τα ερείπια και με αυτό το σκεπτικό, τα ερείπια που δημιουργήθηκαν από ανθρώπινη ενέργεια υστερούν σε ομορφιά σε σύγκριση με τα φυσικώς διαβρωμένα. Ωστόσο, αυτή η αντίθεση των δυνάμεων δημιουργίας (άνθρωπος) και καταστροφής (φύση) δεν κινδυνεύει μόνο από ενέργειες του ανθρώπου αλλά και από την έλλειψη αυτών (παθητικότητα). Αυτό συμβαίνει στα κτήρια που παρότι σε κατάσταση προοδευτικής αποσύνθεσης/διάλυσης εξακολουθούν να κατοικούνται (εικόνες 3α., 3β.).

Εικ.3α και Εικ.3β
Προσφυγικές κατοικίες
στην Καισαριανή

“Σε αυτές τις περιπτώσεις, αυτό που μας εκπλήσσει δεν είναι ότι ο άνθρωπος καταστρέφει ένα ανθρώπινο δημιούργημα- αυτό επιτυγχάνεται από την φύση- αλλά ότι το αφήνει να καταστραφεί (*let it decay*). Μια τέτοια αδιαφορία είναι τρόπον τινά μια θετική παθητικότητα (*positive passivity*), όπου ο άνθρωπος γίνεται συνεργός της φύσης, ενώ αυτό αντιτίθεται στα συμφέροντά του.¹⁰

Επιπλέον, για τον αρχιτέκτονα, η διαδικασία της αποσύνθεσης ενός κτηρίου έχει ιδιαίτερο **εκπαιδευτικό ενδιαφέρον**. Θα μπορούσε μάλιστα να παρομοιαστεί η αξία της μελέτης του ερειπίου για τον αρχιτέκτονα με την αξία που έχει για τον γιατρό η μελέτη της ανατομίας του ανθρώπινου σώματος. Το φθαρμένο και απογυμνωμένο πλέον κτήριο αποκαλύπτει τα υλικά δόμησης και επίστρωσης και τις κατασκευαστικές τεχνικές του (παραδοσιακές που μπορεί πια να έχουν εξαληφθεί, ή κάποια σπάνια τεχνοτροπία). Ακόμα, μελετώντας την παθολογία του κτηρίου ο αρχιτέκτονας μπορεί να διδαχθεί τη συμπεριφορά και την αντοχή των υλικών στις καιρικές συνθήκες, στο σεισμό, σε φορτία, στον χρόνο και σε άλλα διαβρωτικά ή καταστροφικά αίτια.

Η χρωματική ενότητα του ερειπίου με τον περιβάλλοντα χώρο και το έδαφος

Ο χρόνος είναι σύμμαχος των ερειπίων σε ότι αφορά την αισθητική της όψης τους. Αυτή η παράτολμη, ίσως, άποψη βασίζεται στο φαινόμενο της χρωματικής αρμονίας που συνήθως αποκτά ένα εγκαταλελειμμένο στον καιρό και την φύση κτήριο. Όσο ετερογενή και αν ήταν αρχικά τα χρώματα του κτηρίου, η εξωτερική φθορά από τις καιρικές συνθήκες και η εσωτερική αποσύνθεση συνεργάζονται και παράγουν με το πέρασμα του χρόνου μία **χρωματική ενότητα**, “μία αναγωγή στον ίδιο κοινό παρονομαστή του χρώματος που κανένα καινούριο κτίσμα δεν μπορεί να μιμηθεί. Με παρόμοιο τρόπο, οι επιπτώσεις της βροχής και της ηλιοφάνειας, η εισβολή της βλάστησης, της ζέστης και του κρύου αφομοίωσαν το **εγκαταλελειμμένο** σε αυτά **κτηριο στον χρωματικό τόνο του εδάφους**, που και εκείνο είχε υπάρξει έρμαιο των ίδιων συνθηκών για αιώνες.”¹¹

Παρόμοια, από τις καιρικές συνθήκες και την χρήση ομαλοποιούνται οι σκληρές επιφάνειες (μάρμαρο, πέτρα) δίνοντας έτσι μια πιο γλυκιά, στρογγυλεμένη εκδοχή του αρχικού κτηρίου.

¹⁰ Simmel, Georg, *The Ruin*, translated by David Kettler, The Hudson Review, 2003, σελ.380-381.

¹¹ Simmel, Georg, *The Ruin*, translated by David Kettler, The Hudson Review, 2003, σελ.383.

Η κρυμμένη ψυχή

“Το εξωτερικό στοιχείο δεν έχει αξία για εμάς από μόνο του’ υποθέτουμε κάτι πέρα και πίσω από αυτό, κάτι εσωτερικό, μία σημασία, σύμφωνα με την οποία στην εξωτερική όψη έχει εμφυσηθεί μία ψυχή. **Είναι αυτή, η ψυχή της, που η εξωτερική όψη υποδεικνύει**”.¹² Εφαρμόζοντας στα ερείπια αυτή την άποψη του Hegel περί αλληλεξάρτησης επιφάνειας και εσωτερικού, αντιλαμβανόμαστε ότι η επίδραση που έχουν στους επισκέπτες τους δεν οφείλεται μόνο σε εξωτερικούς παράγοντες (αποσυντιθέμενη όψη, προοδευτική διάλυση, και χρωματική σύζευξη με το περιβάλλον τους), αλλά και στην ψυχή που κρύβουν πίσω από την όψη τους. Τα ερείπια δεν γοητεύουν λόγω του αργού θανάτου τους, αλλά λόγω της ζωής τους: πρόκειται για ζωντανούς οργανισμούς που μεταμορφώνονται διαρκώς, μέσα από τη μάχη του κτηρίου με την φύση.

Η αλληγορία της φθαρτότητας της ανθρώπινης φύσης

Η θέα ενός κτήριου που σταδιακά καταρρέει **γεννά σκέψεις για την παροδικότητα των πραγμάτων**. Το γεγονός ότι (το κτήριο) είναι ένα από τα ανθεκτικότερα ανθρώπινα δημιουργήματα, σε συνδυασμό με “την τάση του ανθρώπου να ανάγει τον εσωτερικό και τον εξωτερικό κόσμο σε μια πνευματική συνείδηση για τον ίδιο, σαν ένα αντικείμενο στο οποίο αναγνωρίζει τον εαυτό του”¹³, καθιστά τα ερείπια μία ζωντανή αλληγορία της φθαρτότητας της ανθρώπινης φύσης.

Κενό-απουσία

Το στοιχείο που μας συγκλονίζει ίσως περισσότερο και από τη συνειδητοποίηση της φθαρτότητας της φύσης μας μέσα από την ταύτιση του πεπρωμένου μας με αυτό των κτηρίων (ερείπωση-διάλυση), είναι **η άμεση και ωμή προβολή πάνω στα ερείπια της διαδοχικής εξέλιξης από τη ζωή (παρουσία) στο κενό (απουσία)**- “σήμερα υπάρχει το κενό εκεί που χθες υπήρχε ζωή και αντηχούσαν φωνές”¹⁴. Αυτό που αποκαλύπτει ένα ερείπιο (σε αντίθεση με ένα κτήριο που χρησιμοποιείται) είναι το κενό/ ο κενός χώρος’ ωστόσο, **ο χώρος του είναι κενός στο μέτρο που ισχυριζόμαστε ότι το ερείπιο καθορίζεται από ό,τι έχει χαθεί**. Το παιχνίδι της παρουσίας και της απουσίας, που αρχίζει με την εγκατάλειψη και το ρήγμα ενός χώρου, είναι από τα αγαπημένα θέματα ταινιών τρόμου

---

¹² Hegel, G.W.F., *Introductory Lectures on Aesthetics*, trans. Bernard Bosanquet. Harmondsworth: Penguin, 1993, σελ.23.

¹³ Hegel, G.W.F., *Introductory Lectures on Aesthetics*, trans. Bernard Bosanquet. Harmondsworth: Penguin, 1993, σελ.36.

¹⁴ Ilya Kabakov, *School No.6* (1993)

του κινηματογράφου: τα στοιχειωμένα κτήρια δεν είναι παρά η προβολή του φόβου του ανθρώπου να επισκέπτεται μέρη που έχουν κατοικηθεί και μετά αφέθηκαν να ρημάζουν. Ένας χώρος που φιλοξένησε τη ζωή (δοχείο ζωής) και τώρα μένει άδειος φαντάζει μελαγχολικός και μυστήριος. Ό,τι αδυνατεί να απαντηθεί αναγορεύεται “μυστικό” και η σιωπή είναι αυτή που το κρύβει: “Ποιοί να έζησαν εδώ; Πώς να ήταν η ζωή τους; Πόσες ζωές να ξεκίνησαν και να τελειώσαν εδώ; Γιατί το εγκατέλειψαν;”. Η απουσία της ζωής μας ωθεί να αναπαραστήσουμε νοητά σενάρια (φανταστικά, ή πραγματικά αν το μέρος μας είναι γνώριμο) · απόδειξη της υποκειμενικότητας της εμπειρίας από την επίσκεψη ενός ερειπίου. “Εδώ, που η **απουσία διαδέχεται την παρουσία**, και η σιωπή καθορίζει τη ψευδαίσθηση του ήχου, το *Τίποτα* (the Nothing) βγαίνει από το λήθαργο”.¹⁵

Εικ.4. Pripyat, Ουκρανία εγκαταλελειμμένη από το 1986 μετά το πυρηνικό ατύχημα στο Chernobil

Αυθεντικότητα, αμεσότητα και κύρος

*“Το ερείπιο στη μοντέρνα Ευρωκεντρική παράδοση επαναπροσδιορίστηκε ως το αντιπροσωπευτικό κατάλοιπο κάτι χαμένου, ενός χαμένου έργου. Η εικόνα του, ωστόσο, (συνοδευόμενη από κάποια νοσταλγία για το παρελθόν), συνέχισε να επανεμφανίζεται ως ένα ηττημένο πτώμα, ανακαλώντας μια εποχή που κυριαρχούνταν από ιδεολογικά παρά από αρχιτεκτονικά ίχνη. **Η επιθυμία να κοιτάξουμε στο παρελθόν εστιάζεται (...) σε αυτό που είναι αυθεντικό, πρωτότυπο, και υποτίθεται απαλλαγμένο από πολιτικές πιέσεις**”.*¹⁶

Όπως είπε ο θεωρητικός Andreas Huyssen “Τα ρομαντικά ερείπια εγγυούνταν ρίζες και υπόσχονταν **αυθεντικότητα, αμεσότητα και κύρος**. Ωστόσο, υπάρχει ένα παράδοξο. Στην περίπτωση των ερειπίων, αυτό που φέρεται να είναι παρόν και διαφανές, όταν ζητείται γνησιότητα **είναι παρόν μόνο ως απουσία- είναι το φαντασιακό παρόν ενός**

¹⁵ Dylan Trigg, *The Aesthetics of Decay: Nothingness, Nostalgia, and the Absence of Reason*, New Studies in aesthetics; vol. 37, Peter Lang, 2006, σελ.185

¹⁶ Gómez Moya, Cristián, *Ruins*, <http://monumenttotransformation.org/atlas-of-transformation/html/r/ruins/ruins-cristian-gomez-moya.html>

παρελθόντος που τώρα μπορεί να γίνει αντιληπτό μόνο στην αποσύνθεση του. Κάθε ερείπιο προϋποθέτει το πρόβλημα της διπλής έκθεσης στο παρελθόν και στο παρόν".¹⁷

Ο δημιουργός/εμπνευστής της αστικής εξερεύνησης¹⁸ (urban exploration), Jeff Charman, εκφράζει με εξαιρετικό τρόπο αυτό που ιδιαίτερα ξεχωρίζει στα ερείπια: **"Νομίζω πως το κοινό στοιχείο που με τραβάει σε καθένα από αυτά τα μέρη είναι το συναίσθημα ότι κατάφερα να δω κάτι αυθεντικό, που δεν προορίζεται για δημόσια κατανάλωση. Είναι η συγκίνηση του να κρυφοκοιτάς πίσω από τη σκηνή και να βλέπεις την πραγματική κατάσταση".¹⁹**

---

¹⁷ Huyssen, Andreas, *Nostalgia for Ruins*, Grey Room 23, (Spring 2006), MIT Press, σελ.6-21.

¹⁸ Αστική εξερεύνηση είναι η εξερεύνηση χώρων ή κτηρίων του αστικού ιστού που δεν προορίζονται για δημόσια χρήση, είτε εγκαταλελειμμένα κι ερειπωμένα, είτε απλά μη προσπελάσιμα. Jeff Charman, <http://www.infiltration.org/ethics-nodisclaimer.html>

¹⁹ Από συνέντευξη του Jeff Charman στον Dylan Trigg, "Ninjalicious 1973-2005" (2005).

